

سلام بر بیت الاحزان فاطمه

سلام بر آن جایگاهی که پس از رحلت پیامبر اکرم(ص) به آنجا می رفتی و به راز و نیاز با معبود می پرداختی و به یاد پدر گریه می کردی.

همشهری آنلاین: سلام بر آن جایگاهی که پس از رحلت پیامبر اکرم(ص) به آنجا می رفتی و به راز و نیاز با معبود می پرداختی و به یاد پدر گریه می کردی.

تا مدت ها رسم بر این بود که هر زائر شیعی پس از ورود به مدینه و زیارت حرم مطهر پیامبر(ص) و اقامه نماز در مسجد آن حضرت، به زیارت قبور پاک ائمه بقیع (ع) و سایر قبور متعلق به اقوام و یاران پیامبر اعظم(ص) رفته و سپس بیت الاحزان را زیارت می کرد؛ به این امید که اگر به قبر مطهر زهرای مرضیه (س) دسترسی ندارد، آن حضرت را در محل دیگری که به وی منتسب است زیارت کند.

یعنی حداقل در جایگاهی که دخت گرامی پیامبر پس از رحلت پدر بزرگوارش و در ایام آخر عمرش هر روز چند ساعت از وقت خویش را در آنجا به عبادت و گریه و ناله سپری نمود، نماز بخواند و به یاد اشک های آن حضرت اشک بریزد.

مرحوم حجت الاسلام محمدصادق نجمی که به تحقیق در زمینه بیت الاحزان پرداخته بود، نتایج تحقیقات خود را در مقاله ای ارائه کرد که خلاصه ای از این مقاله را به مناسبت سالروز شهادت حضرت زهرا(س) بیان می کنیم.

بیت الاحزان از نظر علما و مورخان

عده ای از علمای بزرگ و شخصیت های علمی که در تاریخ مدینه و یا درباره زیارت بقیع مطلبی نوشته اند، از بیت الاحزان نیز سخن گفته و وجود آن را تایید نموده اند که نظرات چند تن از آنان را به ترتیب تاریخ زندگی آنان، می آوریم:

1 - ابوزید عمر بن شبه نمیری 173 - 262 که یکی از قدیمی ترین تاریخ موجود درباره مدینه منوره را به نام تاریخ المدینه نوشته است و یکی از شخصیت های علمی و از فقها و محدثان مورد وثوق و از مورخان مورد اعتماد، نزد علما و دانشمندان اهل سنت است، در کتاب خود، آنجا که آثار و قبور بقیع (موجود در زمان خودش) را معرفی می کند، چنین می نویسد:

شخص موثق و مورد اعتمادی بر من نقل نمود مسجدی که در طرف شرقی آن به جنازه اطفال نماز خوانده می شود، دراصل خیمه ای بوده برای زن سیاهی بنام رقیه که به دستور حسین بن علی (ع) در آنجا می نشست تا از قبر فاطمه (ع) مراقبت کند. زیرا قبر فاطمه را کسی بجز همان زن نمی شناخت.

از این گفتار دو مطلب به دست می آید. اول این که بیت الاحزان در دوران امام حسین (ع) یعنی تا سال 61 هجری، مانند حال حیات حضرت زهرا (س) به صورت خیمه و چادری مشخص بوده که امام حسین (ع) بر حفظ آن عنایت و اهتمام داشته، بطوری که به یکی از بانوان و ارادتمندان حضرت زهرا (س) ماموریت داده در این بیت و خیمه اقامت نموده و از آنجا نگهبانی کند و شاید براساس همین دید و اهتمام و به پیروی از روش آن حضرت، افرادی از اهل بیت عصمت پس از آن حضرت نیز همین روش را ادامه داده و خیمه را به ساختمان مبدل نموده اند.

دوم این که بیت الاحزان پس از این دوران و در اواخر قرن دوم و اوائل قرن سوم، دارای ساختمان بوده که ابن شبه را وادار نموده است کم و کیف و انگیزه بوجود آمدن این ساختمان را از افراد مطلع جويا شود و یکی از افراد مطلع و مورد وثوق نیز تا آنجا که در این مورد اطلاع داشته با وی در میان گذاشته است و سابقه آنجا را که زمانی بصورت خیمه بوده، بازگو نموده است ولی این نکته که خیمه دقیقا در چه تاریخی و به وسیله چه کسی به ساختمان تبدیل شده، معلوم نیست.

اما مطلب دیگری که در ذیل این گفتار آمده است که اقامت آن زن در میان بیت الاحزان برای حفظ و مراقبت قبر حضرت زهرا (س) بوده، می تواند آوردن دلیلی از سوی نویسنده باشد که توجیهی متناقض و غیر قابل قبول است. زیرا اولاً خود ابن شبه در این کتاب، مانند عده دیگری از مورخان می گوید که علی (ع) پیکر مطهر حضرت زهرا (س) را شبانه و در داخل منزل خود دفن نمود. بنابراین، مراقبت از قبر آن حضرت در بقیع مفهومی ندارد.

ثانیا اگر قبر آن حضرت در بقیع واقع بوده و کسی بجز رقیه آن را نمی شناخته، باز هم مراقبت از قبر مجهول، معنا و مفهومی ندارد.

به هرحال با توجه به شرایط خاص و حساس آن روز، ابهام در پاسداری از بیت الاحزان و توجیهات مختلف در اقامت یک زن در داخل آن، بعید نیست.

2 - فتوای امام غزالی بر استحباب خواندن نماز در بیت الاحزان

امام ابو محمد غزالی 450 - 505 که یکی از شخصیت های معروف و از علما و دانشمندان اهل سنت است، در بیان وظایف زائران مدینه منوره و کسانی که به زیارت بقیع مشرف می شوند می گوید مستحب است که زائران، هر روز صبح، پس از زیارت قبر حضرت رسول (ص) در بقیع حضور بهم رسانند و قبور پیشوایان دینی و صحابه را که در آنجا مدفون هستند زیارت کنند و سپس می گوید و مستحب است در مسجد فاطمه (س) نیز نماز بخوانند.

3- ابن جبیر، جهانگرد معروف و دانشمند اسلامی 540 - 614

سومین کسی که بیت الاحزان را از نزدیک زیارت کرده و در باره آن سخن گفته است، جهانگرد معروف اسلامی ابوالحسین احمد بن جبیر اندلسی است.

او که در محرم سال 580 هجری قمری وارد مدینه شده و بقیع را زیارت کرده، می گوید: و در کنار قبه عباسیه، خانه ای قرار گرفته است که به فاطمه، دختر رسول خدا (ص) منتسب می باشد و می گویند این همان خانه ای است که فاطمه زهرا (س) به آنجا می آمد و در آنجا اقامت و حزن و اندوه خود را در مرگ پدر بزرگوارش ابراز می نمود.

4 - چهارمین شخصیت و مورخی که وجود بیت الاحزان را تایید کرده، پیشوای مورخان، نورالدین علی بن احمد سمهودی مصری (844 - 911 هجری قمری) است، شخصیتی که پس از وی هیچ مورخ و نویسنده ای در باره مدینه کتابی ننوشته و هیچ گوینده و خطیبی، از تاریخ مدینه سخن نگفته، مگر اینکه به گفته او استناد جسته و از کتاب وفاءالوفا استمداد جسته است.

او می گوید: مشهور در بیت الاحزان، همان محلی است که به مسجد فاطمه معروف و در طرف قبله حرم (امام) حسن و (جناب) عباس واقع گردیده است.

وی در ادامه تاکید می کند: به عقیده من، این بیت الاحزان در محل همان بیت و مسکنی است که علی بن ابی طالب (ع) آن را در بقیع آماده ساخت که فعلا در میان آن، شکل چند قبر نیز موجود است.

5 - یکی از جهانگردان غربی که به مکه و مدینه مسافرت کرده و در سیاحتنامه خود از آثار و ابنیه حجاز و از اخلاق و رسوم مسلمانان در موسم حج و از جزئیات زندگی مردم حجاز سخن گفته «سر ریچار بورتون» است که حرم ها، گنبدها و بارگاه های موجود در بقیع را معرفی و با قلم خود ترسیم و تصویر کرده است.

این جهانگرد انگلیسی در سال 1853 میلادی بقیع را از نزدیک مشاهده نموده و درباره بیت الاحزان چنین گفته است: در بقیع مسجد کوچکی است که در سمت جنوبی گنبد عباس بن عبدالمطلب واقع گردیده و این مکان را بیت الاحزان نیز می نامند. زیرا فاطمه زهرا (س) آخرین روزهای عمر خویش را در این محل به سر می برد و برای از دست دادن پدر عزیزش نوحه سرایی می نمود.

مطالبی که از این جهانگرد نقل شد، دلیل روشنی بر مشخص بودن ساختمان بیت الاحزان در زمان وی و اشتها وجه تسمیه و انگیزه ایجاد آن می باشد که یک جهانگرد انگلیسی و غیرمسلمان در اندک زمان و با مختصر تماس با مسلمانان توانسته است همه این مطالب را همانگونه که در منابع محکم تاریخی و حدیثی آمده است، دریافت و در سیاحت نامه خود منعکس نماید.

منابع تاریخی بیت الاحزان قبل از تخریب

بیت الاحزان در سال 1344 هجری در آستانه تخریب واقع شد و در این مدت کمتر از نیم قرن، از میان میلیون ها زائر بیت الاحزان، تعدادی از علمای برجسته و نویسندگان را می بینیم که در تالیفات خود از بیت الاحزان سخن به میان آورده و از این

بنای تاریخی و اثر فراموش نشدنی یاد نموده اند، از جمله:

1 - ابراهیم رفعت پاشا نویسنده و امیرالحاج مصری است که برای آخرین بار در سال 1325 هجری قمری بقیع را زیارت کرده و مشاهدات خود را درباره بیت الاحزان چنین نقل می کند: در بقیع، گنبد دیگری نیز وجود دارد که قبة الحزن نامیده می شود و می گویند که این گنبد در بالای همان محل ساخته شده است که فاطمه (س) پس از رسول خدا (ص) به آنجا می آمده و حزن و اندوه خود را ابراز می نموده است.

وی سپس اضافه می کند: در بقیع گنبدهای زیادی بود که وهابی ها از بین برده اند.

2 - یکی دیگر از کسانی که در آستانه تخریب بیت الاحزان و پنج سال قبل از این حادثه تاسف بار، بیت الاحزان را زیارت نموده و در سفرنامه خود به نام خاطرات مکه منعکس نموده مرحوم حاج سید احمد هدایتی است.

3 - مرحوم علامه سید عبدالحسین شرف الدین، (1290 - 1377) سومین کسی است که بیت الاحزان را پنج سال قبل از تخریب، زیارت و به تناسب بحثی در کتاب خود النص و الاجتهاد به این مطلب تصریح کرده و گفته است: سپس علی بن ابی طالب در بقیع محلی را آماده ساخت که فاطمه زهرا برای گریه کردن، به آنجا می آمد و بیت الاحزان نامیده می شد و شیعیان در طول تاریخ این بیت را همانند مشاهد و حریمهای مقدس زیارت می نمودند تا اینکه در این ایام (سال 1344 هجری قمری) ملک عبدالعزیز بر سرزمین حجاز مسلط و با دستور وی بر اساس پیروی از وهابیه گری، منهدم گردید و در سال 1339 هجری که خداوند توفیق سفر حج و زیارت پیامبر و مشاهد اهل بیتش در بقیع را بر من عنایت فرمود، بیت الاحزان را زیارت کردم.

مرحوم نجمی در پایان چنین نتیجه گیری می کند که بیت الاحزان، از دوران حیات حضرت زهرا (س) تا سال 1344 هجری قمری، محلی مشخص بوده که شیعیان آنجا را همانند سایر مشاهد و حرم ها زیارت کرده و در آنجا به نماز و عبادت می پرداختند و حتی امام غزالی اهل سنت نیز به نماز خواندن در این محل تشویق و توصیه نموده است.

به اعتقاد این دانشمند شیعه بیت الاحزان در زمان حسین بن علی (ع) دارای چادر و خیمه بوده و سپس به ساختمان مبدل گردیده است که هنگام تخریب دارای گنبد بوده است.

بیت الاحزان در اصطلاح عامه، گاهی به مسجد فاطمه و گاهی با هر دو نام و گاهی نیز به قبه الحزن نامیده شده و طبعاً نویسندگان نیز از هر سه نام مصطلح، استفاده نموده اند ولی آنچه مسلم است این است که بیت الاحزان هیچگاه بعنوان یک مسجد واقعی شناخته نشده است و وجود چند قبر در داخل آن که سمهودی اشاره نموده، دلیل و موید این معنا است.

نجمی همچنین تاکید می کند که بنابر مضمون روایات، بیت الاحزان در داخل بقیع بوده و همه مورخان بدون استثنا بر همین معنا تصریح و اضافه می کنند که در سمت جنوبی و در مجاورت حرم ائمه اهل بیت (ع) قرار داشته است. بنابراین محلی که در سالهای اخیر در خارج بقیع، به نام بیت الاحزان معروف گردیده با واقعیات تطبیق نمی کند و منابع حدیثی و تاریخی آن را تایید نمی کند.